

lijster geen tien meter van het rooversnest verwijderd was zijn de jongen na geringd te zijn, uitgevlogen.

Vier dagen nadat de jongen uitgevlogen waren, vond ik in hetzelfde berkenboschje een jonge groote lijster, doodstil als versteend op een takje zitten. Aan den voetring herkende ik een van m'n vogels. Het was aardig om de lijster, die ik van jongs af gekend had, als een oude kennis weer te ontmoeten. Ik kiekte haar, zie foto No. 4, en ging naar m'n steenuilen kijken.

Haarlem, Augustus '22.

JAN P. STRIJBOS.

HET NAARDERMEER.

ALS de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten over ruimer geldmiddelen te beschikken had, zou zij al lang een reeks van boekjes hebben uitgegeven over haar bezittingen, voorzien van goede kaartjes en de noodige illustraties. Onze Zwitsersche collega's hebben zoo iets wel kunnen doen, daartoe in staat gesteld door een vorstelijke gift van een bekende firma. Nu de kans op vorstelijke giften tegenwoordig zoo uiterst gering is, willen wij maar van tijd tot tijd in De Levende Natuur iets vertellen van onze natuurmonumenten als zoodanig, op hoop van beter.

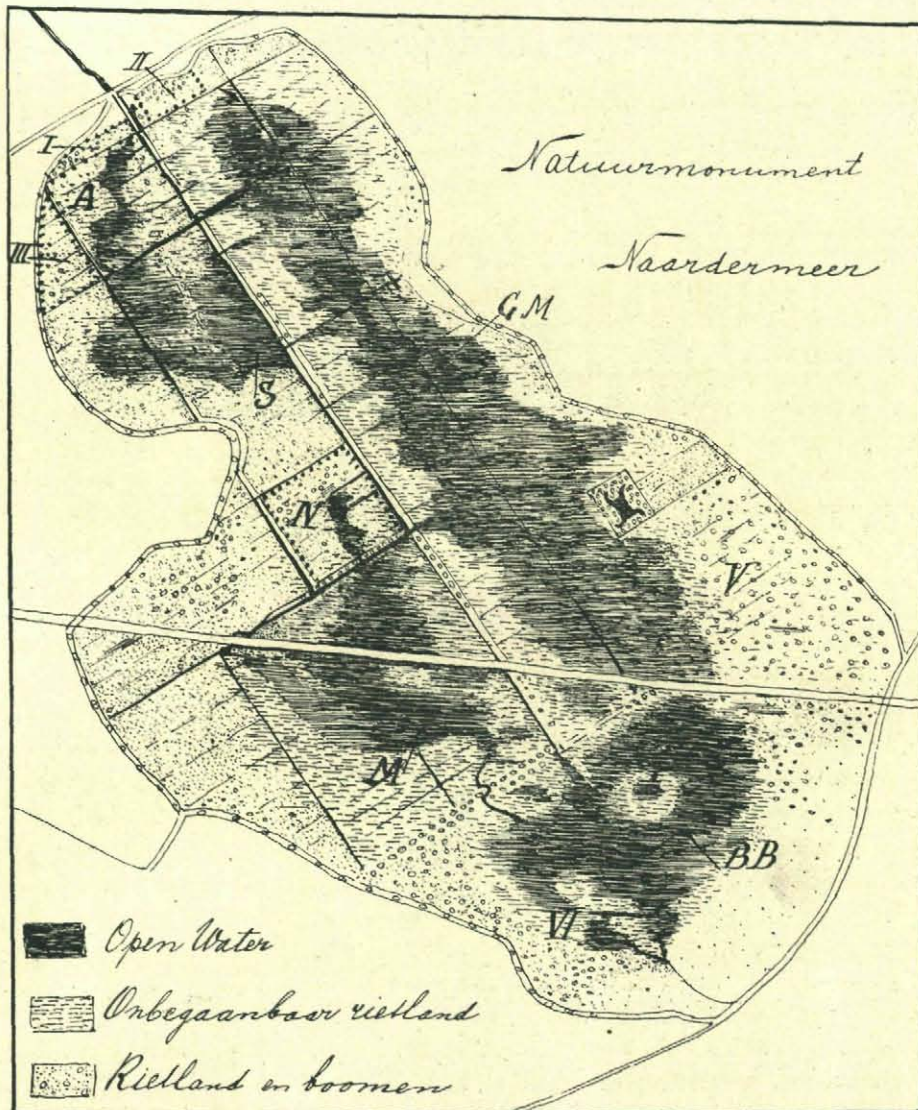
Omtrent het Naardermeer heerschen nog zonderlinge wanbegrippen. Dat is o.a. gebleken bij het lotgeval met de Gooische tramplannen, toen ons Meer door de Commissie, die de opdracht had te onderzoeken, in hoeverre het natuurschoon in het gedrang kwam, eenvoudig alleen bekeken werd als broedplaats van lepelaars. Het zonderling advies, door haar uitgebracht, zullen we altijd blijven bewaren als tragicomisch voorbeeld van wat commissies alzo kunnen beweren. Wanneer die commissie de moeite had genomen, om eens te lezen, wat er in De Levende Natuur over het Naardermeer verteld is, nog eer het natuurmonument werd, dan had zij nog heel wat meer kunnen ontdekken dan lepelaars en misschien kunnen begrijpen, dat iedere duimbreed van belang is voor de beteekenis van het Meer als Nederlandsch landschap. In plaats van stukken er af te snijden, ware het beter nog een strook er om heen ter beveiliging er bij te voegen.

Het respect voor het meer als landschap wordt ondermijnd door de omstandigheid, dat het thans eigenlijk een onder water gezette droogmakerij is. Op de kaart of uit een vliegtuig ziet het er dan ook weinig schilderachtig uit, met al die rechte tochten en overblijfselen van kavelsloten. Daar staat tegenover, dat het reeds in de veertiende eeuw bestond en dat de beide droogmakingen slechts van korten duur zijn geweest. Het Zuidoostelijk gedeelte, het Bovenste Blik is zelfs nooit drooggelegd, daar vormt de begroeide Zijpelingskade (Siepeltjeskaai) de grens. Dat Bovenste Blik is dan ook het heiligdom der lepelaars, die thans bij voorkeur broeden in het allerszuidelijkst hoekje bij het getal VI. Tijdens den oorlog broedden zij in de riet-

HET NAARDERMEER.

233

atol midden in het Blik, en toen het Meer pas in het bezit was der Vereeniging, huisden zij aan de kleine ingesloten plas tegen de Siepeltjeska vlak bij de bekende kronkel-

A. Achterom. S. Spookgat. G. M. Groote Meer. M. Veertig Morgen. B.B. Bovenste Blik.
I—IV. De Botanische reservaten; de zware stippellijnen geven de grenzen aan.

vaart. Wanneer zij in het voorjaar pas teruggekomen zijn, houden zij zich een poos op benoorden de spoorlijn in het gebied van de eendekooi (V).

Het Bovenste Blik is dus werkelijk een ongerept landschap en daar groeit dan

ook op den meerbodem een van onze zeldzaamste en merkwaardigste waterplanten, het Groot Nymphkruid, *Najas major*.

Ook de andere open wateren van het Meer zien er met hun omgeving natuurlijk en behoorlijk genoeg uit. De oude Oosttocht, die de Groote Meer over zijn geheele lengte doorsnijdt, valt hier en daar alleen in het oog door een dubbelen rietzoom, maar overigens is hij vereenzelvigd met de groote plas. Deze Groote Meer is ook ongestoord. Hij wordt omzoomd door onbegaanbaar rietland, dat alleen bij aanhoudende vorst kan worden gesneden. Het heele verlandingsproces, van klaar water tot drassige wei kan hier op den voet worden gevolgd. Hierbij valt zeer bijzonder op te merken, dat deze verlanding op verschillende plaatsen met zeer ongelijke snelheid geschiedt en dat van sommige gedeelten van het Groote Meer te verwachten is, dat zij nog honderden jaren lang open water zullen blijven! Voor de karteering van deze verlanding komen natuurlijk de Oosttocht en wat er van de kavelsloten rest, uitmuntend te pas.

In de Veertig Morgen zijn zeer merkwaardige sporen van de droogmaking op te merken en wel aan den groei der waterlelies. De plas zelf is ondiep, zooals trouwens het heele meer, maar op de plaats der vroegere kavelsloten is dieper water en daar groeien nu bij voorkeur de waterlelies. Wanneer ge dus in den zomer die Veertig Morgen kruist in de richting naar de Kronkelvaart, dan ziet ge telkens de waterlelies in rechte rijen van Zuidwest naar Noordoost. De Veertig Morgen staan op tweeërlei manier in verbinding met het Bovenste Blik, ten eerste door de rechte Midentocht, ten tweede door de alleraardigste Kronkelvaart, die met een S-bocht de Siepeltjeskade doorsnijdt en breed uitkomt op het Blik, dat dan zoo ontroerend mooi zich voor je opent, een van de mooiste dingen, die je in deze wereld kunt beleven. Zooals ge weet, bestaat er een plan, om dit vergezicht te doen afsluiten door een hooge rechte spoorbaan.

In den Noordwesthoek liggen nog eenige plassen, bekend als Achterom en het Spookgat, gescheiden door een verbrokkelde reeks van dammetjes. Bij sterke Westwinden buldert het Spookgat tegen den dam van de Midentocht, die dan ook al sterk in verval raakt en mettertijd wel doorgevreten zal worden. Daar ligt weer een tweede dam achter, die het ook nog wel een poosje zal uithouden, maar ten slotte zullen Spookgat en Groote Meer zich hier wel vereenigen en het zal interessant zijn om te zien, wat er gebeurt met het rietland achter die dammen. Achterom en Spookgat vormen thans een belangrijke broedplaats voor de zwarte sterntjes en hebben een zeer weelderigen groei van drijvende en ondergedoken waterplanten. Trouwens, al de groote plassen zijn heerlijk begroeid met een kleed op den bodem van kranswieren en bronmos, najas en waterpest, met slierten van hoornblad, vederkruid, verschillende fonteinkruiden en merkwaardige vormen van veenwortel, die den winter door groen blijft, velden van watergentiaan en waterlelies, dicht gedrang van scheeren en een zeer merkwaardigen groei van blaasjeskruiden. De diepe tochten brengen eenige verbijstering in het plantenleven o.a. bij de waterviolieren, die er de kluts kwijt raken en onder water gaan bloeien evenals de waterranonkels. De Scheeren

of Hanekammen (*Stratiotes aloides*) groeien door het heele meer heen op allerlei diepten en geven in hun verticale bewegingen, het naar boven komen in de lente, het verzinken in den herfst, allerlei verrassingen te aanschouwen, die om nader onderzoek vragen.

De kaart toont duidelijk aan, dat het Meer voor de helft of iets meer uit rietland bestaat en dat de helft daarvan weer begaanbaar is, tenminste voor wie niet opziet tegen een paar natte voeten. Dit begaanbare gedeelte werd strijk en zet ieder jaar geheel kaal geschoren en bleef daardoor rietland met een ondergroei van een beperkt aantal planten, die den rijkkel konden overleven. Alleen in enkele „waardeloze” hoekjes had de groote rijkdom van het ware rietland zich kunnen handhaven.

Ik geloof wel, dat wij nergens in ons land een meer intens plantenleven hebben dan in de veenlanden, de duinpannen meëgerekend. Nu is ons land wat zaadplanten betreft al tamelijk goed floristisch doorvorsch. Ik zeg tamelijk goed, want ik twijfel er niet aan, of onze jongelui zullen hier en daar nog wel eens een echte inlandsche plant ontdekken „nieuw voor de flora” of nieuwe

Foto A. BURDET.

In het Woudgebied van het Naardermere.

groeiplaatsen voor zeldzame planten. Aan de studie van het geschiedkundig verloop van onze flora is echter nog maar heel weinig gedaan, systematisch eigenlijk niets. Heimans heeft in „Het Rietland” een levendig verhaal gegeven van een plekje, dat in den loop van een dertigtal jaren geheel en al veranderd was, een geheel nieuwe begroeiing had gekregen. Dat plekje is thans aardbeien- en bloemenland geworden, zoodat we niet te weten zijn gekomen, wat de natuur er verder mee voor had.

Nu zijn onze Natuurmomenten juist de aangewezen plaatsen voor studies omtrent de planten-successies. Daar kunnen we rustig een terrein opnemen, beschrijven, karteeren, afbeelden en nagaan wat er onder den Nederlandschen hemel in den loop der eeuwen van wordt en welke invloeden daarbij in het spel zijn. In het klein heb ik dit soort van werk al wel verricht aan heksenkringen van paddestoelen, maar telkens ben ik gestuit door mannen met bijlen en harken en erger nog. Thans echter liggen door Nederland verspreid een drieduizend Hektaren, bezitting van de Ver-

eeniging tot Behoud van Natuurmonumenten, waarvan een groot deel bestemd is, om in den meest letterlijken zin van het woord „ongerept” te blijven en daar kan dan profitabel werk worden verricht.

De Commissie, die het Naardermeer beheert, is dadelijk hierop bedacht geweest. Zij heeft het Meer tot in zijn uiterste uithoeken afgezocht en op het oogenblik zijn we zoover, dat we vijf of zes „reservaten” gesticht hebben, waar de plantenwereld van het rietland naar hartelust kan tieren. Bij dit alles moogt ge vooral niet vergeten, dat de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten een schuldenlast heeft van meer dan anderhalf millioen, waarop jaarlijks duizenden en nog eens duizenden guldens verschuldigd zijn voor rente en aflossing, dat zij evenals een gewoon sterveling grondbelasting en polderlasten heeft te betalen en dergelijke narigheden meer. We moeten dus inkomsten hebben uit de bezittingen zelve, want de contributies onzer leden bedragen slechts een klein gedeelte van wat er ieder jaar al zoo te betalen is en helpen alleen maar om de tekorten te dekken op de rekeningen van natuurmonumenten, die te weinig of niets opbrengen. Deze laatste hebben daarentegen als natuurmonument juist de grootste waarde, b.v. het Korenberger veen.

Het is dus volstrekt onmogelijk, dat het Naardermeer in zijn geheel ongerept zou blijven. 't Zou zelfs zeer afkeurenswaardig zijn, want er ligt een goede broodwinning voor tal van vlijtige menschen en wij zelf hebben het geld hard nodig. Er is dus heel wat loven en bieden bij te pas gekomen, eer wij onze reservaten hadden, vooral omdat wij gelet hebben in de eerste plaats op de werkelijke waarde als botanisch terrein en ons niet tevreden wilden stellen met overschotjes van de exploitatie.

Drie van deze reservaten liggen langs den Noordwestrand aan den ingang van het Meer. Het eerste is het kleinst, maar zeer mooi; wij noemen het De Berkenboschjes maar er is van allerlei te zien. Voor de helft is het berkenbosch, mooie kleurige boompjes. Er staan ook lijsterbessen tusschen en trilpopulieren met veel kamperfoelie, bramen en varens. De grond is dicht begroeid met veenmos, hooge kussens. Het bosch is veertig jaar oud en gaat naar het Oosten over in een broekland met veenmos, haarmos, wollegras, kleine pollen van tros zegge en heel veel dopheide. Langzamerhand zal ook dit stuk onder berken en elzen komen, want die staan er op bij duizenden. Natuurlijk is er ook veel zonnedauw en heel merkwaardig lijkt mij het voorkomen van een partij buntgras. *Molinia coerulea*, dat al vrij groote bulten vormt, sommigen doorweven van mierennesten. Wij weten niet, of het westelijk berkenboschje met opzet is aangelegd; ik zou haast denken van wél. Mettertijd krijgen we hier hoogveen.

Het tweede reservaat heet Diemonts bosch. Het bosch zelf is een stuk aangelegd hakhout, vooral elzen en esschen op nog al zware stoelen. Er is ook alweer veel kamperfoelie en varens. Het eigenlijk studieveld ligt zuidelijk van dat bosch en is rietland in overgang naar woud, met een dichten groei van mossen en varens en veel sporkenhout. Merkwaardig is hier het voorkomen van het rondbladig wintergroen, *Pirola rotundifolia*, dat zich ook elders in het Meer heeft vertoond maar te midden van de rusteloos tierende rietland-vegetatie een zeer onzeker bestaan schijnt te

hebben. Ik heb het al op twee plaatsen zien ondergaan thans heeft het hier weer een kansje. Ook hebben wij in dit reservaat een rijken groei van *Melkappe*, *Peucedanum palustre*, waar onder nog al veel exemplaren met superschermen: gewone schermen, weer schermvormig aan het eind van den stengel bijeenstaand.

Het derde reservaat heet De Driehoek en is ongeveer 7. H. A. groot en pas sinds drie jaar gered. Het is nu al zeer mooi en ik heb er nog beter verwachtingen van. Het trok het eerst de aandacht door zijn mooie koningsvarens. De ontwikkeling gaat in de richting van elzenbroek, maar daar zijn we nog lang niet aan toe. Op het oogenblik zijn naast de koningsvarens, kamvarens en moerasvarens de zeggen de hoofdpersoonjes o.a. *Carex rostrata*, *C. canescens* en *C. paniculata*, die op sommige plaatsen reusachtige bulten vormt, waarvan enkele weer aardig begroeid zijn met orchideeën. Het stuk ligt mooi begrensd tusschen Ringdijk, Westtocht en Machine-tocht. Vlak langs die tochten is het onbegaanbaar en daar groeit in groote overvloed de kleine waterweegbree. *Alisma ranunculoïdes*. Heel mooi is hier ook te zien, hoe verschillend de lischdodden zich ontwikkelen, al naar gelang ze vrij staan in diep water of midden in het gedrang der moerasplanten.

Nog veiliger ligt het vierde stuk, het beroemde Jan Hagen's Bosch. Zoo heet het al sinds een halve eeuw, toen de arbeider Jan Hagen daar ieder jaar zijn riet sneed. Tot nog zeer kort geleden was het gewoonte, dat de rietperceelen elk jaar door dezelfde arbeiders werden gesneden en Jan Hagen is nu op deze manier vereeuwigd. Het reservaat ligt veilig in het hartje van het meer, ten Oosten begrensd door de Middentocht, ten Zuiden door de Boomtocht. In het Westen raakt het aan de Westtocht, terwijl de Noordgrens gevormd wordt door een kavelsloot, die telkens dichtgroeit, maar ter wille van het rietvervoer van het belendend perceel open gehouden moet worden. De oppervlakte van dit reservaat is 17 H.A.

Jan Hagens Bosch resumeert het heele Meer. De bezoekers herinneren zich wel de kade langs de Boomtocht met zijn prachtige groei van elzen, lijsterbes, Geldersche roos, vogelkers, bramen, kamperfoelie en alles wat daar bij behoort. In het dichte gedrang staat er ook een meer dan manshooge koningsvaren. Trouwens de moerasvarens bereiken hier ook een hoogte van wel een meter en dragen rijkelijk sporen. In het hartje van het reservaat ligt een plas met onbegaanbare oevers. Vroeger werd die schoon gehouden voor de visscherij, maar nu niet meer en met belangstelling zien wij hem verlanden. Hier groeit het Groot Blaasjeskruid in ongelooflijk lange en krachtige slierten, maar het bloeit zelden. De Noordelijke strook van Jan Hagens Bosch is een echt broekwoud van wilgen, berken, elzen, sporkenhout en als vreemdeling heel wat *Aronia melanocarpa*. Ook vinden we er reeds een enkele eik en een groven den. 't Is een echt varenwoud, in hoofdzaak moerasvaren, kamvaren en stekelvaren, maar ook koningsvaren en een enkele wijfjesvaren. Er heerscht een hevige strijd tusschen die varens en het haarmos, dat op menige plaats de overhand krijgt en dan stengels heeft van meer dan een halven meter lang. Nergens heb ik zulke uitgestrekte en hooge haarmoskussens gezien als hier en nooit heb ik dit mos zijn naam zoo goed zien verdienen, als in den drogen zomer van 1920, toen die

lange stengels geen steun meer vonden en als lange, bruine haren over het landschap lagen. En heel bijzonder is het, om te zien, hoe de varens en de bramen half verzonken staan in dit haarmos.

Reservaat V heeft van ouds de bescherming genoten van de eendenkooi. Het bestaat hoofdzakelijk uit moeraswoud en is de verblijfplaats der reeën en otters en waterratten. Ook huizen er bunsings en hermelijnen, men zou het als zoogdieren-reservaat kunnen beschouwen. Het bosch zelf bestaat in hoofdzaak uit elzen, met veel lijsterbessen en een sterken groei van kamperfoelie, hop, heggewinde en bramen.

Reservaat VI is gewijd aan de lepelaars. Hier en op de oude lepelaarbroedplaats bij de Siepeltjeskade hebben we drijvende eilandjes in hoofdzaak bestaande uit waterscheerling en wilgenroosje. Merkwaardig lijkt het nog, dat de lepelaars altijd in hun gevolg het klein Blaasjeskruid hebben, dat zich ook graag ophoudt in de buurt van de purpurreigers. De oorzaak is niet moeilijk te gissen.

De vier eerste reservaten zijn eigenlijk het belang rijkst, vooral Jan Hagens bosch. Er wordt nu druk aan gewerkt, om zoo spoedig mogelijk een nauwkeurig beeld te ontwerpen van den tegenwoordigen toestand, liefst door een nauwkeurige karteer-
ring, verrijkt door fotografieën en zoo noodig gedocumenteerd door herbarium-
materiaal. Misschien zal het noodig blijken, om hier en daar nog een enkel stuk te reserveeren aan de Oostzijde en in den Zuidhoek en dan mogen we zeggen, dat het Meer nog van groot belang zal blijken voor de plantkundige beschrijving van Nederland.

JAC. P. THIJSSÉ.

GLIMMER.

HET was op een donkeren avond in September van het eerste oorlogsjaar, toen we in onze stille woning op den Amersfoortschen berg een weinig opschrikten door een forschen ruk aan de bel, welke een vreemde tegenstelling maakte met het daarop volgende zachte, haast schuchtere praten van een werkman, die mij graag wou spreken „over een steen met allemaal zilver d'r in”.

In de huiskamer moest ik den gelukkigen vinder, helaas! aan 't verstand brengen, dat hij wel een mooie vondst had gedaan, maar dat wat hij voor zilver hield, slechts mica was, die onbrandbare stof, welke hij voor zich zag als venstertjes in onze haard-
deur en die hij ook wel bleek te kennen van andere kachels.

De man had bij het keienkloppen voor de te verhardten Laan 1914 een kei stuk geslagen, die vol zat met deze glinsterende plaatjes, en de brokken stilletjes op zij gelegd. Bij mij liet hij het meegebrachte stukje achter op mijn verzekering, dat hij het altijd terug kon krijgen, indien hij bij een ander tot de ontdekking mocht komen, dat het eenige waarde had. Met het adres van een chemicus op een briefje vertrok hij — maar is nooit terug geweest.

Dat stukje steen werd voor mij meer een herinnering aan het voorval dan wel